

ВІДГУК

на дисертацію Ягоднікової Вікторії Вікторівни на тему: **«Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

Третє тисячоліття висунуло перед людством серйозні виклики в усіх сферах життєдіяльності. Особливо гостро постає завдання оновлення цілей, змісту та технологій виховної діяльності різних соціально-освітніх інституцій, оскільки саме в дитячих та молодіжних середовищах спостерігаються негативні поведінкові прояви насилля як фізичного, так і психо-соціального характеру, безкультур'я (мовленнєвого і поведінкового) тощо.

Аналіз сучасної складної і повної суперечностей виховної ситуації свідчить, що виховний процес у загальноосвітній школі становить собою набір стандартних заходів, за якого вихованець стає здебільшого об'єктом дисциплінарних впливів, носить інформаційно-просвітницький характер, що орієнтується переважно на традиційні методи та технології виховання. Їх домінування у виховній практиці призвело до культивування пристосовницької моралі, моралі вигоди. Цілісний розвиток та виховання учня упродовж усіх років його навчання в школі вирішується скоріше інтуїтивно, оскільки цілеспрямованої стратегії його формування педагоги не мають, у загальноосвітніх закладах епізодичним явищем є застосування інноваційних виховних технологій та виховних систем. Такий стан справ не забезпечує повною мірою можливості для саморозвитку школяра, процес особистісного становлення індивіда, його фізичний, психічний, соціальний і духовний розвиток залишається стихійним і нерегульованим, виховна діяльність здійснюється узагальнено, без урахування тих змін, що відбулися в розвитку сучасного школяра під впливом соціально-політичних, економічних, екологічних та інших чинників.

Ці обставини вимагають зміни парадигми виховання, нової логіки побудови та управління виховним процесом, нових технологій педагогічної діяльності, де б органічно поєднувалася теорія і практика, усвідомлено формувалася виховна система закладу освіти. А це пов'язано із необхідністю теоретичного обґрунтування нових підходів до формування й організаційно-методичного забезпечення інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

Потрібно зазначити, що до сьогодні й сама проблема формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи не виступала предметом ґрунтовних теоретико-методичних досліджень.

Тому дисертаційне дослідження В.В.Ягоднікової, в якому розглядається система формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, виходячи із вимог Законів України «Про загальну середню освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Національної стратегії розвитку освіти на період до 2021 року та сучасних психолого-педагогічних досліджень, не викликає сумнівів щодо актуальності і науково-практичної значущості. Воно виконане у відповідності до наукової теми кафедри педагогіки «Інтегративні технології формування і розвитку професійних і особистісних якостей фахівців» (№ 0110U002179), що входить до плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», до плану науково-дослідної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України з теми «Дидактичні засади професійного навчання в умовах неперервної освіти» (РК №01024600398).

На основі критичного аналізу теоретичних джерел дисертантка окреслила коло питань, які поки що не знайшли наукового розв'язання, що й дало їй можливість представити концепцію дослідження, чітко визначити теоретико-методологічні засади дослідження, правильно сформулювати його об'єкт, предмет, завдання і гіпотезу. Якщо вести мову про структуру

дисертації, то вона науково доцільна, концептуально виправдана, включає в себе вступ, 5 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (861 найменування, із них 20 іноземною мовою), 18 додатків. Робота викладена на 526 сторінках.

Необхідно відзначити глибоке опрацювання дисертанткою наукових джерел з теорії і методики виховання. Зокрема, у роботі на основі критичного аналізу філософських, історичних, соціальних, психолого-педагогічних джерел стверджується, що в основу визначення сучасного виховного процесу покладено такі ідеї: розвиток сучасної особистості та її вдосконалення не є засобом благополуччя суспільства, а метою суспільного життя; найвищою цінністю у вихованні є особистість вихованця, а виховний процес має будуватися з орієнтацією на його потреби, здібності, інтереси; виховний процес передбачає рух від найближчих інтересів суб'єктів виховання до розвитку соціальних і високих духовних потреб; метою виховного процесу є розвиток особистості суб'єктів виховання, збагачення ціннісно-сміслової сфери, формування національних і загальнолюдських цінностей; суб'єкт виховного процесу є творцем самого себе, власних обставин життя; активна особистісна позиція суб'єктів виховного процесу виявляється в праві вільного вибору, самостійності, ініціативності; особистісна спрямованість виховання передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини, активну взаємодію всіх учасників виховного процесу, їхню творчу співпрацю.

У контексті цього дисертанткою визначено, що виховний процес є цілеспрямованою педагогічною взаємодією, в ході якої здійснюється закономірна, послідовна, неперервна зміна моментів розвитку суб'єктів взаємодії. Інновації у вихованні нею розглядаються як цілеспрямований процес продуктивних змін у виховних цілях, задачах, формах, методах, технологіях виховання, що забезпечують розвиток його суб'єктів та оптимізують досягнення виховної мети.

Позитивної оцінки заслуговує авторське трактування сутності інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи як

взаємодії суб'єктів виховання, що зорієнтована на процес пошуку, створення чи перетворення, впровадження та поширення інновацій у виховний процес для розв'язання сучасних проблем виховання. Методологічними засадами формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи у дисертаційному дослідженні приймаються особистісно-діяльнісний, аксіологічний і системний підходи.

Спираючись на аналіз змістового наповнення досліджуваного феномену, автором визначено його структуру, де компонентами інноваційної спрямованості визначено: ресурсний, функціонально-діяльнісний, рефлексивно-регулювальний, які є взаємозалежними та взаємозумовленими.

Не менш важливим доробком дисертантки, з огляду на досліджувану проблему, є її твердження, що формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи передбачає якісні та кількісні зміни у діяльності суб'єктів виховного процесу, що забезпечують створення чи перетворення, впровадження і поширення інновацій у виховному процесі загальноосвітньої школи та виокремлені чинники, що впливають на формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: за змістом – соціально-педагогічний, організаційно-методичний і психолого-педагогічний; за характером дії – об'єктивний і суб'єктивний; за ступенем впливу – керований і некерований.

Використовуючи різноманітні методи дослідження В.В.Ягодніковою вивчено і проаналізовано досвід роботи з організації сучасного виховного процесу із застосуванням інновацій загальноосвітніх шкіл різних областей країни: Одеської, Київської, Дніпропетровської, Львівської, Полтавської та доведено, що на превеликий жаль, інноваційна спрямованість виховної діяльності в масовій школі є явищем епізодичним. Тільки в окремих школах виховний процес здійснюється з використанням інновацій.

Як справедливо зазначає дисертантка, наявний практичний досвід непозбавлений певних недоліків, а саме: відсутність системної підготовки класних керівників і всіх педагогів школи до застосування інновацій у

виховному процесі, науково-методичного супроводу інноваційної виховної діяльності педагогів, системи стимулювання педагогів до інноваційної виховної діяльності і підтримки ініціатив, активної взаємодії педагогів з усіма учасниками виховного процесу школи, науковцями та фахівцями з проблем виховання, контролю й оцінки результатів застосування інновацій у виховному процесі.

У дисертаційній роботі досить повно охарактеризовано одержані на етапі констатувального експерименту результати діагностики, що проводилась за розробленими критеріями, показникам і рівнями з використанням комплексу методів вивчення досліджуваного феномену, і які засвідчили недостатній рівень (низький і задовільний) сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу в загальноосвітніх закладах.

Досить вагомим результатом виконаного В.В.Ягодніковою дослідження є авторська концепція формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, яка полягає в актуалізації ідей філософії людиноцентризму як провідної детермінанти інноваційних змін у виховному процесі, що сприяє одночасно розвитку суб'єктів виховання та показником суспільного прогресу; філософські положення теорії наукового пізнання явищ дійсності, психологічні положення теорії особистості та теорії діяльності, положення діалектики про трансформацію кількісних змін у якісні новоутворення особистості, психолого-педагогічні положення теорії розвитку і саморозвитку особистості; закони пізнання об'єктів інноваційних змін, що виступають фактором предметно-перетворювальної діяльності, закономірності процесу самоорганізуючих систем; принципи єдності теорії та практики, що забезпечують об'єктивність теоретичного, емпіричного й експериментального вивчення предметів і явищ; уявлення про інноваційний розвиток виховання в умовах творчої взаємодії його суб'єктів, гуманістичну систему цінностей у вихованні як соціально-особистісну потребу самореалізації та здатності до інноваційних змін.

Особливий інтерес викликає розроблена та науково обґрунтована автором модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, що відображає взаємопов'язані цільову (соціальне замовлення, особливості регіону і школи, потреби суб'єктів виховання, мета), концептуальну (підходи, принципи), організаційну (чинники, компоненти інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, педагогічні умови), процесуальну (етапи, форми і методи формування, науково-методичний супровід, корекція), результативну (критерії, показники, рівні, оцінювання, результат) підсистеми, що складають структуру цієї системи і утворюють цілісність означеного процесу.

Формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, як справедливо зазначає дисертантка, найбільш успішно відбуватиметься за відповідних педагогічних умов, а саме: актуалізація мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності, удосконалення знань педагогів та набуття ними досвіду організації інноваційної виховної діяльності з використанням інтерактивних методів у системі методичної роботи школи, організація творчої взаємодії суб'єктів виховного процесу загальноосвітньої школи на основі його інноваційної спрямованості, управління інноваціями у виховному процесі загальноосвітньої школи.

Вищезазначені умови досить ґрунтовно і всебічно схарактеризовані в дисертаційному дослідженні.

Незаперечним і доказовим є матеріал дисертації, в якому розкриваються результати експериментальної частини дослідження, оскільки автором розроблено оригінальну методику визначення ефективності авторської системи, досить послідовно охарактеризовано етапи дослідно-експериментальної роботи; висвітлено процедуру реалізації педагогічних умов та представлено результати дослідно-експериментальної роботи із використанням методів математичної статистики.

Варто відзначити чітку, методично грамотну організацію педагогічного дослідження, яке передбачало кілька етапів проведення: організаційний, констатувальний, формувальний та заключний. Результати дослідно-експериментальної роботи є доказовими та достовірними.

У загальному, на підставі вивчення дисертаційного дослідження, публікацій В.В.Ягоднікової можна стверджувати, що найбільш істотні наукові результати полягають у тому, що нею вперше схарактеризовано теоретико-методологічні та концептуальні засади формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; визначено сутність феномену «інноваційна спрямованість виховного процесу загальноосвітньої школи» і структуру даного феномену (ресурсний, функціонально-діяльнісний, рефлексивно-регулювальний компоненти); визначено й науково обґрунтовано сутність і структуру «інноваційно-виховувальної компетентності педагога» (мотиваційно-орієнтований, інформаційно-когнітивний, комунікативно-перцептивний, креативно-операційний, рефлексивний компоненти); обґрунтовано модель системи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, яка охоплює цільову, концептуальну, організаційну, процесуальну та результативну підсистеми; виокремлено етапи її формування (підготовчий, організаційний, операційний, продуктивний); визначено критерії (забезпечувальний, процесуальний, особистісний) з їх показниками та схарактеризовано рівні (високий, достатній, задовільний, низький) сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи; розкрито педагогічні умови формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: актуалізація мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності, удосконалення знань педагогів та набуття ними досвіду організації інноваційної виховної діяльності з використанням інтерактивних методів у системі методичної роботи школи, організація творчої взаємодії суб'єктів виховного процесу загальноосвітньої школи на основі його інноваційної

спрямованості, управління інноваціями у виховному процесі загальноосвітньої школи; узагальнено вітчизняний досвід організації сучасного виховного процесу засобами інновацій і створення інноваційних виховних систем у середніх закладах освіти.

Виконане дисертаційне дослідження має й вагому прикладну цінність, оскільки одержані результати дали можливість В.В.Ягодніковій сформулювати ґрунтовні наукові висновки і практичні рекомендації, які можуть використати педагогічні працівники загальноосвітніх навчальних закладів для формування інноваційної спрямованості виховного процесу, викладачі вищих навчальних закладів та у системі післядипломної педагогічної освіти для підготовки майбутніх педагогів і педагогічних працівників до інноваційної виховної діяльності.

Автором розроблено та апробовано науково-методичний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, що складається зі спецкурсу «Використання новітніх технологій розвитку творчої особистості дитини» (у програмі курсів підвищення кваліфікації вчителів), міні-модуля «Інноваційна спрямованість виховного процесу» (у програмі курсів підвищення кваліфікації заступників директорів з виховної роботи та педагогів-організаторів), тренінгу «Психолого-педагогічний супровід формування інноваційної спрямованості виховного процесу» (для заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, класних керівників, репрезентований в авторському майстер-класі); навчально-методичних посібників «Розвиток мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності», «Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі»; методичної розробки «Інтерактивні форми і методи виховання учнів», а також запропоновано діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи.

У опублікованих за темою дисертації працях, а це 53 найменування, з них: 1 монографія, 2 навчально-методичних посібники, 20 статей у фахових

виданнях України, 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 24 праці – апробаційного характеру, послідовно і глибоко викладено ключові наукові положення роботи, висновки та рекомендації. Зміст автореферату адекватно відображає основні положення дисертаційної роботи.

У цілому є всі підстави стверджувати, що представлена дисертаційна робота відзначається змістовністю, обґрунтованістю ключових позицій, є самостійним дослідженням важливої педагогічної проблеми, і за своєю значущістю є вагомим внеском у розвиток теорії і методики виховання. Необхідно відзначити високий науковий та методичний рівень В.В.Ягоднікової, який проявився у чіткому, коректному плануванні і здійсненні педагогічного дослідження, застосуванні комплексу теоретичних, емпіричних та математичних методів.

Позитивно оцінюючи в загальному дисертаційну роботу, необхідно відзначити, що вона не позбавлена окремих недоліків:

1. Досить ґрунтовно аналізуючи дефініції визначальної педагогічної категорії дослідження – виховання, варто було автору розмежувати й такі поняття, які є важливими для роботи, а саме: виховна система і система виховання, виховна діяльність і виховна робота, процес виховання і виховний процес.

2. У роботі дисертантка визначає періоди застосування інновацій у сучасній вітчизняній виховній практиці, однак не розкриває їх особливості.

3. Доречним, як на наш погляд, був би у дисертації аналіз зарубіжного досвіду інноваційної виховної діяльності в закладах освіти близького і далекого зарубіжжя. Це дало б змогу порівняти та використати позитивний зарубіжний досвід.

4. У роботі автор, стверджуючи, що основним результатом інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи є особистісного розвитку учня, який розглядається вітчизняними науковцями як цілісний фізичний, психічний, соціальний та духовний розвиток індивіда, на превеликий жаль у дослідженні обмежується тільки такими особистісними

показниками розвитку: ціннісно-мотиваційний; когнітивний (знання моральних норм і правил поведінки, висловлювання моральних суджень); дієво-поведінковий – вчинки, дії, тощо та рефлексивний.

5. Розкриваючи чинники, які впливають на якість впровадження інновацій у виховний процес закладів освіти, дисертантка обходить своєю увагою негативні тенденції, які при цьому проявляються, глибоко не аналізує причини їх виникнення.

6. Робота значно виграла, якби автором було більш повно описані інноваційні технології виховання, з якими варто знайомити педагогічних працівників.

7. Доцільно було б запропонувати більш чітку модель експерименту, результати якого давали не тільки кількісну характеристику, а й відображали якісні зміни досліджуваного явища.

8. Дискусійним є твердження дисертантки на стор. 298, що засобами формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи є форми і методи. Як на наш погляд, це різні категорії теорії і методики виховання. Або ж до «інноваційних виховних технологій відносимо дискусії з морального вибору, виховні години, вправи, ігри» - стор.350.

9. Як і значна частина здобувачів, В.В.Ягоднікова в окремих місцях дисертаційного дослідження дещо захоплюється описовістю понять, фактів, подій, допускає окремі повтори викладеного матеріалу, зокрема опис принципів, сутності взаємодії, методологічних підходів, які обмежуються тільки системним, особистісно-діяльним та акмеологічним тощо.

10. Робота не позбавлена стилістичних та орфографічних помилок.

Варто зазначити, що зроблені зауваження суттєво не знижують загальної наукової і практичної цінності здійсненого дослідження.

Вважаю, що рецензоване дисертаційне дослідження є актуальною, самостійно виконаною, завершеною науковою працею, яка відповідає чинним вимогам щодо докторських дисертацій, а його автор Ягоднікова

Вікторія Вікторівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент: доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

О. М. Коберник